

ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ПРИ ВИВЧЕННІ МОДАЛЬНОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Модальність як екстралінгвістична категорія виражає ставлення мовця до реальності [1, 308] і є досить цікавим і специфічним граматичним явищем, яке заслуговує на особливу увагу при вивченні студентами-філологами курсу «Теорія і практика перекладу». В цілому питання аналізу граматичних явищ при перекладі представляє собою значний інтерес, що засвідчується публікаціями російських та українських вчених [1; 2; 3]. Англійська модальність має широкі засоби вираження, а тому потребує особливих підходів до її розгляду з точки зору семантики та використання перекладацьких трансформацій. Слід зауважити, що вітчизняна довідкова граматична література пропонує широкий семантичний та функціональний діапазон англійської модальності [4, 118-133], що зумовлюється значною необхідністю для студента-іноземця зрозуміти всю глибину цього граматичного явища та потребу пошуку прямих і непрямих відповідників у рідній мові. Сучасні автентичні довідкові джерела, видані у Великій Британії та США [5; 6, 259] пропонують досить спрощений варіант семантичного підходу до розгляду модальності, оскільки вони не мають на меті вихід у перекладацькі трансформації, без яких є неможливим адекватний переклад англійської літератури українською і російською мовами. Розгляд вищезазначених питань зумовлює виділення **об'єктом** дослідження модальності англійської мови, а його **предметом** – семантичних та поліфункціональних особливостей її вживання з точки зору здійснення перекладацьких трансформацій, що дозволяє визначити **мету** як необхідність розкриття специфічних особливостей англійської модальності, урахування яких є важливим у перекладознавчому аспекті, та її реалізацію через наступні **завдання**:

- 1) окреслення семантичних особливостей англійських модальних дієслів;
- 2) визначення шляхів їх перекладу;
- 3) розкриття явища поліфункціональності деяких модальних дієслів, що призводить до відповідних перекладацьких трансформацій.

Оскільки явище модальності є загальномовним, воно має відповідні засоби реалізації як в англійській, так і в українській мовах, а саме [1, 308]:

- 1) фонологічні засоби, такі як наголос та інтонація;
- 2) лексико-граматичні засоби, тобто суто модальні дієслова, які мають прями відповідники в обох мовах;
- 3) лексичні засоби, що включають модальні слова і вирази;
- 4) граматичні засоби, що знаходять вираження у відповідних формах способу дієслова.

При ознайомленні з фонологічними засобами вираження англійської

модальності при перекладі на українську мову слід звертати особливу увагу студентів на той факт, що в англійській мові існують модальні дієслова, які не мають прямих відповідників в українській мові (**shall, should, will, would**), а тому постає необхідність вираження їх значення за допомогою інтонації та наголосу.

Наприклад: You shall be punished for what you've done!

Тебе покарають за те, що ти зробив!

Як бачимо з наведеного прикладу, модальне дієслово shall не має прямого відповідника в українській мові, а тому його переклад забезпечується шляхом відповідної емпатичної інтонації.

Лексико-граматична реалізація модальності в обох мовах здійснюється шляхом використання модальних дієслів та їх прямих еквівалентів, що вживаються з інфінітивом відповідного смислового дієслова. Модальні дієслова **can/could, may/might, must, need, dare, ought (to)** мають практично прямі відповідники в українській мові **могти, мати змогу, можна, можливо, мусити, бути повинним, (не) треба, сміти, наважуватися, потрібно**, які без особливих труднощів знаходять своє відображення при перекладі.

Лексичні засоби вираження модальності виражаються у:

- 1) модальних слів і виразах (англ.: **perhaps, evidently, scarcely, no/little possibility**; укр.: **певне, напевно, десь-то, навряд/навряд чи, справді/насправд** та ін.)
- 2) вставних слів і виразах (англ.: **certainly, of course, surely, definitely, really, in fact, indeed, naturally, no doubt, without doubt, it is natural** та ін.; укр.: **безперечно, безумовно, без сумніву/не має сумніву, зрозуміло, певна річ, як відомо**, та ін.)
- 3) модальних частках, що є характерною особливістю української мови (**таки, справді, дійсно**).

Наприклад: Perhaps, you've seen her portrait in the papers.

Певно, ви бачили її фотографію в газетах.

Surely he is mad.

Він і справді з глузду з'їхав.

This was no doubt due to his behaviour.

Це сталося, безумовно, через його поведінку.

Грамматична, або синтаксична модальність має спільне походження як в англійській, так і в українській мовах [1, 352]. Вона є вираженням дій, що розглядаються як реальні, або нереальні, гіпотетичні, спонукальні, умовні та ін. Для її вираження використовуються форми дійсного способу, які зазвичай перекладаються на українську мову прямими відповідниками, що передають реальні дії.

Наказовий спосіб в основному передає спонукальні та наказові дії.

Наприклад: Listen to me attentively.

Слухай мене уважно.

Sit down.

Сядь.

Let's go!
Ходімо!
Let him go!
Нехай він іде!

При перекладі модальних дієслів англійської мови необхідно привертати увагу студентів до існування явища поліфункціональності деяких дієслів, що пояснюється їх складним походженням та різноманітністю вживання, яке виражається у їх використанні як у функції модальних, так і допоміжних дієслів різних типів. У цьому відношенні найяскравішим прикладом здається дієслово *should*, лексико-граматична багатозначність якого в деяких випадках становить значну проблему для адекватного перекладу на українську мову, оскільки в різному контекстуальному оточенні воно може реалізувати різне семантичне і структурне наповнення.

В процесі розгляду різноманітних автентичних літературних джерел можна переконатися у значній частотності вживання цього дієслова, що у певних контекстах реалізує різні значення, які потребують відповідних шляхів та засобів перекладу. Неоднозначність семантико-структурного вживання дієслова *should* викликає значні труднощі у студентів, які не мають достатньої граматичної бази і не знайомі з кожним із його значень

Перш за все, слід зупинитися на **лексичному значенні** дієслова *should*. Як відомо, дієслово *should* може функціонувати як самостійна частина мови, а саме як модальне дієслово, що виражає декілька різних значень і в реченні вступає у відповідні семантичні колокації з іншими смисловими елементами. Перш за все, це дієслово виражає **моральне зобов'язання**, яке при перекладі на українську мову передається за допомогою дієслів «повинен, зобов'язаний»:

Наприклад: What they should call her, she never said.

Як же вони повинні називати її вона так і не сказала.

Крім того, *should* може виражати **пораду**, яка українською мовою перекладається за допомогою дієслова «слід»:

Наприклад: You should all go down and see what happens.

Вам усім слід спуститися і глянути, що станеться.

Ще одним значення цього модального дієслова є **припущення**, що вважається природно очікуваним за певних умов і при перекладі реалізується з допомогою слів «напевно, очевидно, обов'язково, без сумніву, не дивно»:

Наприклад: That should melt even the coldest heart.

Без сумніву, від цього розтане і найжорстокіше серце.

Yes, Bombardier should like the office work.

Так, капралу напевно сподобається робота в офісі.

Однак на цьому вживання дієслова *should* як самостійної частини мови вичерпується, оскільки далі ми можемо говорити про його вживання як службової частини, яка реалізує певні граматичні значення і виступає як

1. Допоміжне дієслово майбутнього часу з точки зору минулого

Наприклад: I said I should return next week.

Я сказав, що повернуся завтра.

2. Допоміжне дієслово умовного способу:

Наприклад: I should improve if the weather stayed good.

Я одужав би, якби погода встановилась.

3. Дієслово з емоційним забарвленням:

Наприклад: Why should I wait for them?

Навіщо мені чекати на них?

4. Дещо окремо стоїть should як допоміжне дієслово, що вживається в підрядному реченні умови для вираження дії, малоймовірної у минулому чи майбутньому. Специфічність його вживання пояснюється тим, що воно, попри свою допоміжну функцію, передає певне лексичне значення і перекладається в українському варіанті за допомогою слів «якщо раптом, якщо все-таки»:

Наприклад: If he should have met me in the pub, he behaved in such a familiar way as if were old friends.

Якщо ж раптом ми зустрічалися у пабі, він поведився так фамільярно, ніби ми старі друзі.

Вищеназвані значення показують, наскільки різноплановим у своєму вживанні є дієслово should, а наведені приклади засвідчують досить високу частотність його використання у сучасній англійській мові. Однак слід зауважити, що існуючі тенденції до симпліфікації мови в деякій мірі впливають на дієслово should і звужують сферу його вживання. Так, наприклад в американському варіанті англійської мови модальні дієслова can/could або навіть просто форми дійсного способу витісняють should у підрядному реченні мети, а should замінюється на would у головному реченні складнопідрядних речень нереальної умови та у простих реченнях для вираження нереальної дії, а також у формі Future-in-the-Past:

Наприклад: Close the door lest the child can catch a cold.

Close the window so that the child doesn't catch a cold.

Зачини вікно, щоб дитина не застудилась.

I said I would return next week.

Я сказав, що повернусь наступного тижня.

Крім того, в американському варіанті досить часто should з емоційним забарвленням підміняється дієсловом would.

Наприклад: Why would he go there?

А навіщо йому іти туди?

Здійснений розгляд та аналіз функціонування дієслова should дає можливість дійти таких висновків:

- 1) should є полісемантичним дієсловом, багатозначність якого реалізується як в лексичній, так і граматичній сферах;
- 2) шляхи і засоби перекладу цього дієслова на українську мову визначаються особливостями його лексичних значень як самостійного модального дієслова;

- 3) об'єктивно існуючі процеси симпліфікації англійської мови в значній мірі вплинули і на дієслово *should*, обмеживши сферу його вживання за рахунок витіснення його дієсловом *would* та формами дійсного способу.

Однак у більшості випадків *should* зберігає свої особливості і активно функціонує в сучасній англійській мові, потребуючи відповідних варіантів перекладу на українську мову. Наведені приклади та зазначені особливості вживання лише одного дієслова показують, наскільки важливим для студента є володіння інформацією щодо всього розмаїття значень модальних дієслів, які у кожному конкретному випадку несуть інше семантичне наповнення, що може реалізуватися в українській мові шляхом різних засобів перекладу. Поліфункціональність англійських модальних дієслів не обмежується лише дієсловом *should*. Ця досить специфічна група може бути доповнена дієсловами *would*, *will*, *shall*, які у різних контекстуальних оточеннях по-різному реалізують свої значення.

Розглянуті семантичні та структурні особливості значень англійських модальних дієслів засвідчують необхідність здійснення перекладацьких трансформацій в процесі перекладу з англійської мови на українську. Лише володіння студентом-філологом відповідною сумою лексико-граматичних знань уможливорює виконання адекватного перекладу, виконання якого носить комплексний характер, оскільки теорія і практика перекладу покликана розглядати як лексичні, так і граматичні засоби передачі змісту оригіналу. Специфіка кваліфікованого перекладу полягає в тому, що в ньому лексичне і граматичне повинно розглядатися у нерозривній контекстуальній єдності. Підсумовуючи усе вищесказане, можна дійти таких висновків:

- 1) для студента-філолога велике значення має володіння семантичними особливостями англійських модальних дієслів, оскільки їх діапазон є значно ширшим, ніж в українській мові. Ігнорування, незнання чи спрощення певних значень англійських модальних дієслів, без сумніву, призводить до неточності, викривлення значень та неадекватності перекладу на українську мову;
- 2) визначення шляхів та засобів перекладу англійських модальних дієслів на українську мову залежать від їх лексико-граматичних особливостей;
- 3) при перекладі англійських модальних дієслів на українську мову студент-філолог повинен враховувати поліфункціональність деяких модальних дієслів, яка потребує значно ширшого спектру засобів перекладу та здійснення перекладацьких трансформацій.

Враховуючи комплексний характер перекладу з рідної мови на іноземну, слід зосереджуватись не лише на граматичних явищах, без яких не можна говорити про його адекватність, а й на лексичних значеннях, оскільки, як зазначав А. Швейцер: «Якщо граматику, зіставляючи різні конструкції, відволікається від лексичних значень слів, що входять до їх

складу, то теорія перекладу розглядає і те, і інше у нерозривній єдності» [3, 11].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). – Вінниця: «Нова книга», 2001. – 448 с.
2. Чуваева В.А. Спецкурс «Грамматические вопросы перевода» на 3 курсе романо-германского отделения филологического факультета МГУ // Тетради переводчика. – Москва: Издательство Института международных отношений, 1963. – С. 92-96.
3. Швейцер А.А. К вопросу об анализе грамматических явлений при переводе // Тетради переводчика. – Москва: Издательство Института международных отношений, 1963. – С. 5-12.
4. A Grammar of the English Language. Пособие для студентов педагогических институтов / Под ред. проф. Б.А. Ильиша. – Ленинград: Учпедгиз, 1963. – 318 с.
5. Foley, Mark and Diane Hall. Longman Advanced Learners' Grammar. Pearson Education Limited, 2005. – P. 174-198.
6. Grammar and Composition. Level 5. – Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey. – 831 p.